

Helena Janeczek
La noia amb la Leica

Traducció d'Oriol Ponsatí

edicions

62

PREMI STREGA

HELENA JANECZEK

La noia amb la Leica

Traducció d'Oriol Ponsatí-Murlà

Edicions 62

Barcelona

Títol original: *La ragazza con la Leica*
© 2017 Ugo Guanda Editore S.r.l., Via Gherardini 10, Milano
Gruppo editoriale Mauri Spagnol

Gerda Taro © International Center of Photography/Magnum/Contacto
(p. 9 i 16), Robert Capa © International Center of Photography/Magnum/
Contacto (p. 12 i 13), © Estate of Fred Stein, www.fredstein.com
(p. 307, 309 i 342), © Kati Horna. 2005 Ana María Horna y Fernández
(All rights reserved) (p. 330), © Marion Kalter (p. 336)

Primera edició: març del 2019

© de la traducció: Oriol Ponsatí-Murlà, 2019

© d'aquesta edició: Edicions 62, s. a.
Diagonal, 662-664. 08034 Barcelona
info@edicions62.cat
www.edicions62.cat

Fotocomposició: La letra, s. l.

DIPÒSIT LEGAL: B. 1.551-2019
ISBN: 978-84-297-7762-8

Queda rigorosament prohibida sense autorització escrita de l'editor qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra, que serà sotmesa a les sancions establertes per la llei. Podeu adreçar-vos a Cedro (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 47). Tots els drets reservats.

PRIMERA PART

Willy Chardack

Buffalo, N. Y., 1960

Qui és aquesta que arriba, que tothom la mira,
que fa tremolar de lluminositat l'aire...

GUIDO CAVALCANTI

Una cosa tan bella pot plaure a un i prou,
si el sol i les estrelles són de tothom?
No sé a qui pertanyo.
Em sembla que a mi i prou. Sí, només a mi.

«No sé a qui pertanyo» (1930)

de FRIEDRICH HOLLAENDER
i ROBERT LIEBMANN,
cantat per MARLENE DIETRICH

El doctor Chardack s'ha despertat d'hora. S'ha rentat i vestit, s'ha endut a l'estudi una tassa de cafè soluble i el *New York Times* del cap de setmana, ha separat les pàgines de política, que li interessien especialment, ara que la cursa per arribar a la Casa Blanca està a punt d'acabar. Després torna a posar el diari del revés, prepara paper i bolígraf i es posa a treballar.

Fora no se sent res, a part de les veus esporàdiques d'orenetes i corbs, i el soroll llunyà d'algun automòbil que busca una benzinera o es dirigeix ves a saber on. Més tard, també els veïns començaran a pujar als seus cotxes per anar a l'església, a visitar els parents o als restaurants amb un «*Sunday's Special Breakfast*», però el doctor Chardack no té cap d'aquests compromisos, per sort.

No se sobresalta quan sona el telèfon mentre tot just començava un article. Crida «deu ser per a mi!» cap a la resta de la casa, més aviat per costum que no pas per prevenir que la seva dona corri mig adormida cap a l'aparell.

—Dr. Chardack —respon, com sempre, sense afegir-hi cap salutació.

—*Hold on, sir, call from Italy for you.*

—Willy —diu una veu amortida per les telecomunicacions internacionals—, no t'he pas despertat, oi?

—*Nein: absolut nicht!*

Ha entès de seguida qui li està trucant. Els vells amics encara hi són, impresos com el senyal d'una mala caiguda des d'un arbre del parc de Rosental, i qui ha sobreviscut pot donar senyals de vida.

—Georg, que ha passat res? Hi ha cap problema?

A l'època en què era Willy, també havia estat l'amic a qui demanar un cop de mà d'ordre pràctic: diners, sobretot, atès que sempre n'havia tingut més que els altres. És per això que ara l'interlocutor està rient, rient fort, mentre li diu que no necessita res tot i que alguna n'ha passat, no n'hi ha cap dubte, alguna cosa important que ell ha fet allà baix, a Amèrica, tan grossa que era impossible resistir-se a l'impuls de telefonar, en lloc d'escriure-li una carta.

—L'enhorabona! És fantàstic això que has fet; històric, m'arriscaria a aventurar.

—Gràcies —respon amb un to i un ritme de resposta massa automàtic. No és persona de compliments, el doctor Chardack. És més de respostes enginyoses, però no se n'hi acut ni una.

Hi va haver un temps en què eren campions de la rialla. No, això és exagerat, però eren bons a l'hora d'animar a cop d'ironia la seriositat mortal dels debats, i Willy Chardack no s'havia quedat mai enrere respecte als seus companys. Els col·legues actuals també li apreciaven l'humorisme sec, intensificat per l'accent alemany (aquell dels científics sonats), i a ell ja li anava bé no resultar massa rondinaire segons els paràmetres americans; un personatge.

El doctor Chardack, mentre escolta la veu llunyana de Georg Kuritzkes, el torna a veure *en plein air* amb tota la

seva tropa, o no forçosament a l'aire lliure, sinó en un ambient de pel·lícula francesa, alegre i lluminosa, tot i que encara no fossin a París. Però el parc de Rosental sostenia perfectament la comparació amb el Bois de Boulogne i els *passages* de Leipzig eren famosos. Hi havia les fàbriques i botigues, la música i les editorials que podien presumir d'una tradició centenària, i aquella solvència burgesa atreïa l'arribada de gent nova des del camp i des de l'est, que feia la ciutat cada cop més semblant a una metròpoli de debò, també en els contrastos i en els conflictes. Fins que es van complicar les coses, amb enfrontaments i vagues; era la crisi econòmica mundial que accelerava la catàstrofe alemanya. Les cares llargues que Willy trobava a casa, quan el seu pare es desesperava per la cua dels qui demanaven una feina, qualsevol feina, mentre ja era complicat mantenir mossos i nois dels encàrrecs perquè començava a vacil·lar fins i tot el mercat de pells que, des de l'edat mitjana, o encara abans, prosperava a Leipzig.

Ell i els seus amics, que no se les havien d'heure amb els clients insolvents, estaven disposats a lluitar contra tot, encara que provinguessin d'una família benestant. Eren lliures per fer-ho, lliures per marxar d'excursió i dormir en una tenda, sota les estrelles, lliures per festejar les noies, i n'hi havia de boniques, fins i tot d'increïbles (Ruth Cerf, que s'havia transformat d'escuradents en una rossa majestuosa, i Gerda, que era la persona més encantadora, més viva i divertida que s'hagués trobat mai en tot l'univers femení), lliures per riure. Les ganes de fer broma no s'havien apagat ni tan sols quan Hitler estava a punt de guanyar i convenia estar preparat per fer les maletes. Ningú els hauria pogut expropiar aquell recurs que els igualava, que els feia companys en una manera d'estar en el món

que desafiava els nazis. Però ben bé iguals no ho eren i Georg en proporcionava el millor exemple. Georg era brillant, però com a conseqüència d'una sobreabundància que podia repartir generosament, gairebé l'equivalent de l'aixovar de camises (camises de cotó egipci!) que dormia a l'armari de can Chardack des que Willy s'havia adaptat als ambients d'esquerres. Georg Kuritzkes era intel·ligent, atractiu, esportiu. Lleial i de confiança. Amb una perfecta capacitat per reunir gent, ensenyar, organitzar. Ballarí desinhibit. Coneixedor apassionat de les últimes tendències musicals transoceàniques. Valent. Determinat. I també divertit. Com podia constituir, un Willy Chardack, una primera opció per a les noies? Li deien *Bassotto* des de molt abans que aquest sobrenom se li fes antipàtic, adoptat a l'instant per l'accent de Stuttgart de Gerda Pohorylle. No podia, efectivament. Però que a més Georg fos divertit alimentava un afecte que arribava més enllà d'aquelles jerarquies masculines, un afecte aparentment permanent, com demostrava l'emoció de tornar-lo a sentir, de redescobrir-lo en aquella rialla després d'un temps que semblava un segle.

Georg l'ha posat al dia sobre el seu germà als Estats Units, casat, traslladat a una casa amb vistes a les muntanyes Rocalloses. Va ser precisament Soma qui li va enviar un retall de diari: viatjant a una velocitat bíblica, superant les giragonses del correu italià, una sorpresa total, entusiasmant.

—Suposo que et donaran el Nobel.

—I ara. Som només un enginyer que fa els seus experiments en un cobert al costat d'una casa plena de mocosos i dos metges d'un hospital per a veterans. A Buffalo,

no pas a Harvard. La indústria mèdica ha arribat a l'avançada, ens omplen de copets a l'esquena i de promeses, però el finançament o les sol·licituds de llicència no es veuen per enlloc, de moment.

—Ja ho entenc. Però implantar en un cor un petit motor que permeti nedar, jugar a futbol, córrer darrere un autobús és una revolució, diantre. Ja se n'adonaran.

—Esperem-ho. Quan has trucat he pensat que devia ser l'hospital o un pacient que hem donat d'alta. «Hi ha cap problema?». Ja ho dic com les telefonistes. «Li passo la trucada». Però estic content, la veritat.

—Ja m'agradarà veure-ho. Al final seràs l'únic que hauràs canviat alguna cosa. T'ho asseguro: ets tu qui ha fet la revolució...

Aquesta vegada el doctor Chardack tindria una resposta a punt. Voldria treure el tema dels estudiants que proven de canviar els Estats Units sense fer res més que estar-se asseguts en una cadira prohibida als negres, mentre Woolworths i la resta de cadenes comercials han obert els *lunch-counters* del sud racista als clients de color. Voldria confrontar la fe de tots ells, tan ferma i pacífica, guiada per un reverend batejat en el nom de Martí Luter, amb la que va trobar en el fill d'un fuster anglès que va arribar a enginyer electrònic gràcies al programa d'educació per a veterans. «La Providència m'ha revelat l'error decisiu, estimat Chardack, ja veurà com tot es resol», repetia l'enginyer Greatbatch quan el doctor corria al cobert per plantejar-li l'enèsim problema. Voldria dir a Georg que és precisament ell, l'ateu, qui ha ressuscitat amb cada impuls elèctric del cor d'un malalt, i a ell qui ha escoltat l'únic déu al qual ha fet vots: Esculapi.

—En faig prou amb la meva feina —diu.

L'altre riu amb aquell timbre pastós i fort, una rialla còmplice, però el doctor Chardack detecta una esquerda en la veu de Georg i el deixa continuar.

—També jo voldria dedicar-me només a la recerca mèdica; no t'hi avorreixes i indubtablement fas alguna cosa útil. Per desgràcia, en el meu camp, els invents miraculosos són improbables. Si poguéssim, després d'un ictus, implantar un aparell com el vostre!

Novament, el doctor Chardack ha copsat una incomoditat, un desànim. Però sap com posar-hi remei amb una broma:

—Jo el cor i tu el cervell! Entre tots dos ens repartim els òrgans vitals igual com les superpotències es reparteixen el món i avui dia, fins i tot, l'univers.

—L'important és tenir alguna cosa per repartir, no? I ara que et convidaran a tots els continents, sobretot dona senyals de vida, eh, si vens per aquí?

Ara que fan broma el doctor Chardack s'ha tornat a asserenar. En el fons no és pas una qüestió menor que, dels seus objectius i somnis compartits —la medicina, Gerda, l'antifeixisme—, el primer s'hagi mantingut en tots dos.

La conversa s'acaba amb l'intercanvi d'adreces del doctor Chardack i del doctor Kuritzkes, que s'està rumiant de deixar la FAO i l'ONU en general, tot i que l'entristeix pensar que ja no serà aquell a qui arreu donen la benvinguda.

—Així doncs, t'espero, Willy, espero que la musculatura feta pols de la vella Europa t'aculli triomfalment...

Dret, durant uns instants, davant de l'aparell tornat a penjar, el doctor Chardack encara sent l'última rialla de l'amic, tan càlida, malgrat l'implícit sarcasme. Però tan

bon punt s'adona que se li ha escapat alguna cosa —aquest insinuar, al telèfon, sense acabar de parlar clar— es torna a posar tens.

Per què havia anat a Roma, Georg? De debò s'havia fet la illusió que allà, a la FAO, hauria vençut el combat, ni més ni menys que a la fam? No havia pas estat mai ni un ingenu ni un exaltat. Ves a saber si se n'hauria anat a Espanya, si no hagués arribat aquella boja per convèncer-lo, i qualsevol li deia que no, a Gerda, imagina't. Era boja de debò, potser més i tot que Capa, a qui no va fer cap gràcia descobrir que no n'havia tingut prou amb unes llargues vacances a Itàlia amb el famós Georg. No, aquella inconscient s'havia endut les fotos de les milícies republicanes al bressol del feixisme! Gerda, impassible, responia que això eren tonteries, pretextos per muntar-li el número, i qui assistia a aquella picabaralla enmig del brogit acollidor d'un cafè parisenc no podia evitar reprimir un somriure d'admiració.

Georg Kuritzkes, en qualsevol cas, s'havia unit a les Brigades Internacionals i després s'havia quedat a Marsella (mentre Willy s'embarcava cap als Estats Units), on havia entrat a la *Résistance*. Però abans d'anar-se'n a la muntanya s'havia graduat i, després de l'Alliberament, s'havia especialitzat amb una tesi que li va valer un lloc com a investigador a la UNESCO.

El doctor Chardack, a aquestes altures, es manté allunyat de la política, però és la política la que es fica en el seu camp. Com podria pair que els EUA no vulguin científics de la capacitat de Georg Kuritzkes per culpa del terror sagrat a qualsevol cosa que sigui roja? Però Georg no se'n lamenta. Potser ha tornat a Itàlia perquè ho ha decidit l'ONU, però s'hi trobarà bé, allà baix, si no ha canviat gaire.

El doctor Chardack se sent alleujat amb aquesta conclusió i així, quan torna als seus papers, els núvols de procedència atlàntica ja han escampat.

No és en aquell moment del dia, satisfet d'haver enllestit el primer esborrany de l'article, mentre al pis de baix peten les portes (surten tots, ja era hora), que s'adona de la distància que el separa del món on ha anat a raure. És després de dinar, quan decideix avançar la ronda de control als pacients, abans de conduir cap als barris meridionals —Polonia, Kaisertown, Little Italy— on hi venen pastissos com els d'abans. Potser aquests gestos li haurien de venir a la memòria una mica més sovint, tot i que ningú a la seva família s'ho esperi. Però el doctor Chardack ha rebutjat sempre fer cap esforç que no vagi dirigit a un objectiu realitzable. Ja li va bé portar un pastís a casa, però no la fatiga abstracta d'esdevenir un «americà autèntic», quan amb el que ha fet i està fent n'hi ha ben bé prou i de sobres. Es fa dir William, pronuncia el seu cognom a l'americana, va servir dos anys a Corea, la bomba per a transfusions que va aconseguir desenvolupar a partir d'un projectil d'artilleria li va valer dues medalles. N'està orgullós, és clar, perquè està orgullós dels nois que ha aconseguit salvar, així com de les moltes vides americanes que ara se salvaran gràcies al seu marcapassos. Que no se li demani res més, doncs: Amèrica, per ell, és una nació de la qual formar part, no pas una religió on renéixer. A vegades troba a faltar les coses bones que tenen allà baix, a Europa. *So what?*

I aleshores, un cop comprovat que els malalts estan estables, prefereix deixar el cotxe al Veterans Hospital i caminar fins a Hertel Avenue, on troba prou cafès i restaurants italians i jueus. D'altra banda, quan les ocupa-

cions li ho permeten, al doctor Chardack li agrada passejar, un hàbit que no té res d'americà. La qual cosa no treu que els carrers que decideix de travessar, ell que és gairebé l'únic que va a peu, l'únic amb americana i corbata (americana, però lleugera, sobre la camisa de fibra mixta de màniga curta) els diumenges de finals d'estiu havent dinat, siguin els carrers de North Buffalo: dissenyats amb regle, escandits d'arbrets que justifiquen el nom d'Avenue, omplerts de cases de fusta repintades o un xic escrostonades (poques), vermelles, groguenques, verdoses, blaves, color crema, blanc gel, alguna adornada amb la bandera americana, de més petites i de més grans, cases amb una generosa estora d'herba (sense tanca!) a la part del davant, sorprenentment capaces de resistir la neu i de mantenir l'escalfor (la frescor, menys), com ha pogut comprovar amb els anys.

L'únic contratemps empipador és que algú s'ofereixi per portar-lo amb cotxe. «*Thanks, no!*», acostumava a respondre, sense més explicacions persuasives, fins que va tenir la pensada de justificar el seu «*just walking*» com la manera òptima de prevenir l'infart. «*Oh really, doctor!*», responien els veïns, estrenyent dins la mà, una mica atemorits, les claus del cotxe. Però ara, pel carrer, només hi ha un parell de noietes immerses en les seves confidències, i algun esquirol que treu el cap a la vorera amb aquella desinhibició que el distingeix dels seus pobres i atemorits parents d'Europa.

Caminar per un espai que t'ignora però que tu coneixes perfectament posa en marxa els pensaments, o els fa rodar com un molinet, a cada pas. No era pas a Leipzig que

s'havia habituat a les passejades llargues per la ciutat, sinó seguint els bulevards dels districtes quinzè, setè i sisè, per anar a desembocar sovint als *arrondissements* sumptuosos o populars de la riba dreta. El metro era barat, però era la primera despesa que s'estalviaven Ruth i Gerda, elles que no podien comptar amb una ajuda econòmica de les seves famílies. Diners llençats, deien, i en qualsevol cas, anant a peu es mantenia la línia. El Bassotto reia per sota el nas perquè aquest era el seu últim problema. Les noies es deixaven convidar a prendre un cafè, però només en casos extraordinaris permetien que els paguessin els bitllets de metro. Quin plaer s'hi podia trobar a viatjar sota terra, premsats com si fossin dins d'una gàbia, quan eren a París? Cada cop que sentia la paraula *gàbia*, Willy renunciava a objectar que estava a punt de posar-se a ploure. Gerda havia estat a la presó, n'havia sortit de miracle i la seva fuga d'Alemanya també havia estat marcada per la bona sort.

—On has d'anar? —li preguntava—. Saps com arribar-hi?

—Gràcies, Bassotto, ja m'espavilo, però si no tens res més a fer, potser em pots acompanyar un trosset.

Segurament, d'altres coses per fer, n'hauria tingut (refugiar-se a la biblioteca i sortir-ne a l'hora de tancar), però, en canvi, traguava els volums de medicina un bon tros més enllà del Pont Saint-Michel i reculava amb el senyal de l'ansa de la cartera marcat als dits.

Ella era infatigable; un mes després d'arribar, semblava que hagués nascut a París. Arribava el dia que podia anar a treure els diners que havia guanyat amb les seves feinetes, però calia caminar fins a l'Opéra i, tornant, comprar croissants i un cistellet de maduixes per a la Ruth,

que ja devia haver tornat a la seva habitació. «Aquella se'm desmaia si no li porto algun dolç, encara que sigui així de granadeta i tan alta». O bé havia de pujar fins a una oficina de correus de Montparnasse per enviar una carta a Georg, o, altres vegades, en feia prou amb una bústia i primer un estanc i aleshores, ja que hi eren, no li podia comprar uns quants cigarrets? Alguna vegada, mentre ella ja havia enganxat els segells per a Itàlia i ell encara s'estava esperant que acabés de fer la resta, conclouïa que els Bassotti de cabells aspres, si no existissin, s'haurien d'inventar...

Un cop va haver decidit posar tots els esforços a obtenir el *baccalauréat* per lliure, Georg no va escatimar ni els ànims a Gerda ni els precés a Willy perquè l'ajudés amb les assignatures científiques que ella no havia estudiat mai. Gairebé com un desafiament, ella preferia convocar-lo a l'École Normale Supérieure, que era més bonica i tranquil·la que no pas la Sorbona, on el Bassotto figurava entre els inscrits. Quan els en feien fora, es retiraven a un banc del parc de Luxemburg amb la taula periòdica dels elements i el formulari de física simple que ella portava a la bossa, i aguantaven entre tots dos per les línies del plec el foli perillósament transparent. Romanien en aquella intimitat química i física feta de paper fins que Gerda perdia la paciència o bé agafava fred. Quants minuts de contacte li serien concedits a la cama recoberta de franela del Bassotto, quanta estona de poder veure les mitges de seda que despuntaven per sota les fórmules, els peuetes que picaven al ritme de la classe particular?

Al matí, obrint els finestrons de la seva finestra, Willy escrutava els núvols sobre el pati de la residència. Quan eren prou foscos per anunciar que s'haurien de saltar la classe particular al parc, s'entristia. Ell en feia prou que el

dia no fos massa fred ni tapat, però la seva meteorologia no aconseguia mai endevinar quant de temps trigaria Gerda a alçar-se d'aquell banc. Tot d'una, s'aixecava, caminava al llarg de la muralla verda d'arbres alineats, enormes al seu costat. Avançava a pas lleuger però lleugerament nerviós, o potser era l'efecte de la graveta que cruixia sota els seus talons, una fiblada rere una altra. El Bassotto la seguia un tros enrere per corregir-la, amb el foli a la mà. Gerda s'aturava i es girava, volia trobar la fórmula, la seqüència dels elements abans ell no l'atrapés. «He d'alentir el pas?», es preguntava Willy, sense estar del tot segur de si ho feia per donar-li temps o per retenir una mica més aquell esguard tan atent. El dubte mateix, probablement, el feia alentir, atès que Gerda gairebé sempre se'n sortia de donar-li la resposta correcta, la qual cosa gratificava el Bassotto amb un fugaç somriure triomfant. Però alguna vegada, veient com sortien els alumnes del Lycée Montaigne, Gerda no s'aturava i seguia endavant, com si els seus esforços d'aprenentatge fossin ridiculitzats pels abrigoets i els cabells repentinats que uniformitzaven les cares puerils animades per l'hora de sortir de l'escola. Ja n'hi ha prou, deixem-ho córrer, semblava dir aquella manera d'accelerar cap a l'ingrés de la Rue Auguste Comte, on desembocaven els alumnes de l'antic institut parisenc. Willy alentia el pas, preparant-se per dir-li de manera brusca que aquells noiets no constituïen un motiu vàlid per enfadar-se i deixar-lo allà plantat. Només de tant en tant també Gerda deixava de córrer, com si tot d'una se n'adonés. A Willy, mentre la seguia, li arribava sempre, alta i clara, una veu de soprano: «*Lutécium, Hafnium, Tantale, Tungstène, Rhénium, Osmium, Iridium, Platine, Orrr...*», declamava Gerda, com si fos una poesia surrealista. Els estudiants s'arraconaven per

deixar-la passar, dignant-se amb prou feines a fer una ganxota. Però en els ulls d'algun noi s'hi escampava una llum que Willy Chardack coneixia bé.

El doctor Chardack no oblidarà mai el bloc D de la taula periòdica, pronunciat en aquell francès recalcat i histriònic, una combinació que, quina casualitat, inclou el mercuri amb el qual s'ha fet la bateria del seu marcapassos. No acaba de funcionar bé, en realitat, la bateria de mercuri, i amb Greatbatch hauran de resoldre el problema, una feina a la qual el doctor no vol escatimar gens de temps. Perquè al doctor Chardack no l'espanten els reptes. Greatbatch no li ha preguntat mai d'on li venen la sang freda i aquesta confiança impertèrrita en els invents; potser perquè considera que forma part del disseny providencial el fet d'haver trobat precisament a Buffalo un cardiocirurgià tan capaç i disposat a passar nits al seu cobert. Durant aquelles nits, era habitual que parlessin d'anècdotes passades al vell món, quan el doctor Chardack ja en tenia prou de sopars i *dinner parties*, on qualsevol col·lega o perfecte desconegut tendia a fer-li les eternes mateixes preguntes.

—*So you went to university here or back in Germany?*

—*Well, in Europe, but not in Germany. In Paris.*

—*Oh... in Paris!*

—Ni tan sols *in Paris* el dipòsit de cadàvers fa olor de Chanel número 5 —havia afirmat una vegada, cosa que va deixar glaçats tots els comensals i va provocar la riulla de l'amfitrió, com si rigués d'una broma entre col·legues, *not bad*, però indecorós davant de les senyores que consideraven París *so romantic*.

Així, tan bon punt les senyores s'havien retirat a la cuina, l'amfitrió reprenia la qüestió:

—N'hem passat de tots colors, oi, Bill? No hi ha res de més democràtic, després de la mort, que la feina d'un metge, i veig que ens ho ensenyen arreu de la mateixa desagradable manera... *Allright*, et poso un altre glop?

—*Cheers* —havia respost el doctor Chardack, posant-se també la copa als llavis.

El problema, en realitat, havien estat els vius. Certs professors amb vocació de suspendre qui, en els exàmens, s'entrebancava no pas amb una noció mal apresada, sinó amb una paraula o amb una declinació. «Ens han envaït!», sentenciaven els manifestos pels carrers, i a les aules hi coagulaven classes d'estudiants que havien arribat a París procedents d'arreu on el feixisme i el xovinisme s'havien propagat amb èxit: aquí els italians, allà els hongaresos i els polonesos, després els romanesos i els portuguesos, en grupets més exigus. I una mica arreu, ells, els *judéo-boches*, la gota que havia fet vessar el vas perquè ara eren realment molts, i per això eren temuts; per això i perquè sovint eren també els més brillants.

Estudiar-se sencers, de memòria, repetint de manera mecànica paraula per paraula, manuals de cinc-centes pàgines. Deixar-hi la vista fins a altes hores de la nit, sota la llum de baix consum de les lamparetes de sobretaula sense pàm-pols amb floretes tènues (aquelles que tenien la intenció de ser tan romàntiques), tremolant pel cansament i el fred humit, l'acidesa de massa *cafés crèmes* presos durant el dia per no caure sobre el matalàs de l'habitació de la residència.

«D'aquí a poc un francès ja no podrà fer-se curar per un metge francès», comentaven els estudiants més o menys

associats en grups de fe catòlica tot i que més devots de la França assetjada que no pas de Jesucrist. Proferien la frase com els anuncis a l'estació, la remugaven contra un company de banc, arrogants, en veu baixa.

Per assegurar-se d'aprovar els exàmens havien de ser els millors. S'havien de respectar tots els terminis. Afiñar-se. Confiar que les *Ligues d'extrême droite* no repetissin els fets terribles del 6 de febrer del 34 amb més èxit que aleshores («de xampany, en saben fer, però, de *putschs*, encara no», havia estat la síntesi plena de menyspreu, en forma d'exorcisme, d'un company d'estudis berlinès), que el govern no cedís massa a les pressions dels reaccionaris, que l'esquerra guanyés les properes eleccions. En cas contrari, entre les restriccions, era d'esperar també la introducció de quotes d'accés per restituir les universitats franceses als francesos i, després d'això, què més es promulgaria per fer impossible la vida als immigrants?

Dos anys d'incerteses. Però després de la victòria del Front Popular, celebrada fins a l'alba d'aquell 4 de maig del 1936, els professors nacionalistes, o simplement antisemites, s'havien tornat més podrits, encara, convençuts que, des d'aquell moment, França només podia ser defensada gràcies als seus esforços exemplars: aturar els invasors al llarg de la carrera, repel·lir-los d'un en un, examen rere examen.

Però l'avantatge de la llengua materna i qualsevol privilegi de naixement desapareixien *dans la morgue*: no pas aquella caricatura de gran guinyol, de fama ja difunta, sinó el simple dipòsit de cadàvers, amb el seu aire fred com la mort, estancat, humit. Allà acabaven prenent un color de carn a joc amb el del cadàver tant l'hereu enviat a estudiar pel papà com el *petit bourgeois* carregat d'estalvis i d'ansies de promoció de la seva pròpia parentela, fins i tot algú

vingut de províncies que s'havia gloriat d'haver tallat el coll a alguna gallina. Era una qüestió de probabilitat numèrica, en el fons: el ritu macabre-científic no revelava res de les futures qualitats d'un metge, com Willy mateix deia als seus companys per encoratjar-los.

I això no obstant, tard o d'hora arribava un moment de comprovació i de revenja. Un moment en què cap professor podia negar l'evidència que tenia lloc sobre la taula d'autòpsies. Saber fer objectivament. Saber fer i prou. Willy i els seus amics de Leipzig no tenien enlloc més on agafar-se si no volien limitar-se a sobreviure confiant que no s'arribés a instaurar un destí que refusaven. Reconèixer-ho hauria significat donar la raó als feixistes que els havien perseguit, donar per bones les mentides sobre el «destí dels pobles i de les races», els mites falsos d'aquells que es creien hereus de divinitats que s'havien extingit feia un mil·lenni. El destí era un mite fals, un frau, un pretext reaccionari. Però també a París n'havien de prendre les regnes, d'aquell destí, amb tot allò que podien demostrar. Willy no havia dubtat a aferrar el bisturí. I l'única d'ells que havia arribat a París amb una professió a la butxaca, se n'havia anat sortint amb la màquina d'escriure. Fins que els seus dits, amb el tou ja lleugerament endurit (tot i que potser Gerda exagerava), havien envoltat el cos compacte d'una màquina de fotografiar.

«La nostra Gerda fa sonar la Remington com Horowitz un Steinway» era una frase que es podia sentir en els cafès que els feien de saló, un saló amb tots els ets i uts per a qui vivia en una habitació minúscula o no tenia res més, encara, que un llit en un pis compartit. Alhora, els cafès eren la

fira d'intercanvi, el mercat negre, sempre volàtil, per a qui buscava feina o en tenia una per oferir. Gerda era la preferida gràcies al seu òptim coneixement del francès, adquirit en un col·legi a tocar del llac de Lausana, però això li conferia, també, un *allure* de noia insigne que no havia mogut mai ni un dit. En definitiva, les primeres feines li havien arribat no pas perquè els clients s'esperessin que fos una gran mecanògrafa, sinó per pura simpatia. La sorpresa es feia molt més gran quan lliurava, amb una gran rapidesa, treballs impecables i amb la mateixa rapidesa creixia la seva *renommée*. Qualsevol que hagués donat a la «nostra Gerda» una carta per picar *vite-vite* podria haver estat l'origen de la broma sobre l'Steinway. Però no, reflexiona el doctor Chardack, sense veure una bici que li barra el pas, la frase venia de Fred i Lilo Stein, que havien acollit Gerda i la Remington en el seu pis i l'havien vist mans a l'obra durant tot aquell temps.

Willy no estava convençut que cals Stein fos l'allotjament més adequat per a la «nostra Gerda».

—Com va per allà dalt, a l'exili de Montmartre? —li demanaven de tant en tant.

—Bé, molt bé —responia ella elogiant la seva nova habitació, compartida amb una amiga amb qui era perfecte de conviure perquè també Lotte, la periodista, buscava feinetes constantment. I no deixava mai de desfer-se en elogis dels seus magnífics propietaris, tot i que els Stein, en realitat, els haguessin rellogat l'habitació per substituir el contracte de lloguer firmat per un fotògraf francès que els havia deixat a l'estacada. Però els inquilins, que ho havien acceptat, lliuraven el preu del lloguer amb una puntualitat impensable per Gerda i Lotte. Si no hi havia silenci a partir de certa hora, però, amenaçaven de no pagar ni un

cèntim. Per desgràcia, les noies, si volien complir els terminis de lliurament, no tenien alternativa: acabat el martelleig cacofònic de Lotte, el seu article escrit a raig, recomençava Gerda amb les seves marxés accelerades, els inexorables clinc-zas del salt de línia, que retronaven més enllà de la porta tancada. Així, després d'haver calmat els inquilins amb una copeta («per dormir, va millor una mica de conyac que una tisana...») i les excuses de rigor (Fred volia oferir-los un descompte però Lilo l'havia frenat de cop), els Stein havien col·locat la Remington en el punt més llunyà dels dormitoris, sobre la taula del menjador, on només ells, els amos de la casa, estesos al sofà, suportaven de ple l'impacte de la música de fons dactilogràfica. Deien que ja s'hi havien acostumat, deien que els ritmes de Gerda evocaven el tamborinar desenfrenat de Gene Krupa en el swing de Benny Goodman i, fins i tot, Xostakóvitx i Khatxaturian, vigorosa art revolucionària. «La nostra Gerda fa sonar la Remington com un Steinway», conclouien, i ella reia, en perfecta harmonia amb aquells elogis de solista.

Willy la va perdre una mica de vista durant aquella temporada, tot i que Gerda no deixava mai de fer-li festa quan es presentava amb una bona ampolla a Montmartre. Els Stein, simpàtics i accessibles, el convidaven perquè hi anés més sovint, però no hi va arribar a haver ocasió d'aprofundir l'amistat.

Anys més tard, però, havia retrobat Fred i Lilo en aquella data fatídica, el 6 de maig de 1941, estampada en el bitllet del vaixell que els portava de Marsella als Estats Units. Willy havia arribat a l'embarcament tens com les cordes que lli-

gaven la seva vida a un moll de la França ocupada. S'ho mirava tot però, en el fons, només havia vist la passarella, la retirada de les amarres i, finalment, l'esvaïment de la línia de la costa. Va ser Fred, qui el va reconèixer, mentre estaven a punt de baixar a la bodega. «Que bé, tornar-nos a veure», s'havien saludat, amb la incredulitat, l'alleujament, la tristesa que comprenia aquella frase de circumstàncies. Durant el viatge s'havien agafat confiança. Els Stein tenien ganes d'enraonar i Willy estava content d'escoltar-los. Feien plans sobre com seria la seva nova vida a Amèrica, però també explicaven de bona gana coses de Gerda, com era natural, d'aquella època tan bonica amb Gerda. Era la mitjancera de la seva amistat i, al capdavant, un tema de conversa immune a les inquietuds que convenia tirar-se a l'esquena, com a mínim durant aquell mes a alta mar. Sí, saber-la morta i enterrada a París evitava haver-se de preguntar on devia ser i què podria passar-li, encara...

El doctor Chardack mira al seu voltant i s'adona de fins a quin punt pot arribar a semblar monstruós aquell pensament en el marc tranquil i verdíssim d'un barri residencial on la major alarma són els *raccoons* que, de nit, furguen les escombraries. Sembla que més d'una vegada ha passat que una senyora s'ha trobat cara a cara amb l'intrús enfilat al bidó i s'ha mirat la dona una mica empipat, just abans de decidir-se a fugir. Coses que costen de creure a algú nascut a Europa, coses que encara mereixen un entrefilet al *Buffalo News*, i Gerda segurament s'hi hauria tornat boja, preguntant-se com es podia viure en un lloc on no es podia trobar res de més excitant que un, com es deia, això, *Waschbär*, un osset rentador.

En qualsevol cas, Gerda havia estat fonamental per suportar la travessa de l'Atlàntic. Els records de Fred i Lilo li havien permès descobrir algunes coses que no havia arribat a saber. Per exemple, que Fred estava fins a tal punt embadalit amb el virtuosisme amb què Gerda picava a màquina que l'havia fotografiat en aquella posa: els dits suaus sobre el teclat, el rostre canviant entre somriures, ganyotes, determinació, concentració, desafiament, bufades de fum al·lusives a un diàleg entre la màquina d'escriure i la màquina fotogràfica.

A l'època de l'exili a Montmartre, Willy esta convençut que l'interès de Gerda per la fotografia era només una febrada, una curiositat que li permetia descobrir una nova font d'entreteniment. Tenia tanta necessitat de divertir-se com de l'aire que respirava, això sí, i André Friedmann, que la rondava sovint, la feia riure, indubtablement. No hi sortia per cap altre motiu. ¿Quines aspiracions o possibilitats podia tenir aquell simpàtic xerraire de Budapest, amb els cabells esbullats i un francès ridícul, algú que mirava si podia col·locar alguna foto als diaris, tal com feien altres centenars de la mateixa manera que ell? Procurava fer-se notar, fer valer la seva condició miserable gairebé com una tria d'estil, però Gerda no era receptiva a aquell missatge i, al cap d'un temps, el noi, que no era pas estúpid, havia deixat de festejar-la i s'havia acontentat de romandre en el paper amical i sobretot burlesc que ella li assignava. La fotografia i el fotògraf van ser tan sols un passatemps i un mitjà per ampliar les coneixences (per exemple, Cartier-Bresson, amb aquella manera de fer tan elegant que traïa el seu origen de família rica), fins que Gerda es va traslladar a casa dels Stein.

Al doctor Chardack encara ara li sembla inconcebible

que Friedmann, és a dir Capa, hagi pogut esdevenir un nom conegut fins i tot per una noia italoamericana de New Jersey. («*Robert Capa? You never told me!*»), havia exclamat la seva dona, veient-lo empallidir al volant en el moment que les notícies de la ràdio anunciaven que havia mort a Indoxina.) Hauria apostat més aviat per Fred Stein, que a París s'havia fet respectar i a Nova York les coses li anaven prou bé, però l'èxit estrepitos de Capa era tota una altra cosa.

Stein era de Dresden, s'havia graduat a Leipzig, i a París era valorat per la seva activitat antifeixista i com a fotògraf. Havia aconseguit perfeccionar-se tot sol, conquerir el respecte dels col·legues, fins i tot, tirar endavant un estudi a Montmartre. I Gerda, això, ho admirava. Admirava la transformació d'un jurista privat del dret a exercir, primer per Hitler i després per França, que la pudor dels reactius del lavabo convertit en habitació fosca ratificava cada dia. D'altra banda, si la noble França no hagués previst un lavabo a part fins i tot en els pisos dels edificis més senzills, les necessitats dels inquilins i les exigències del laboratori haurien pogut conviure molt difícilment. La banyera, però, era plena de fotografies posades a eixugar a l'estenedor, la qual cosa, segons Willy, no devia fer gaire contenta la seva amiga.

Un dia, Gerda, mentre encara vivia a la residència amb Ruth Cerf, li havia demanat una ajuda urgentíssima. Es tractava d'un tema ridícul i fins i tot una mica escabros i estava relacionat amb les xinxes. Després d'haver descobert el veritable origen de l'erupció cutània que havien confós per una reacció al·lèrgica, les noies havien fet tot el que estava al seu abast per desinfectar la seva habitació, començant pel baluard de la colònia parasitària: un mata-

làs infecte. El problema semblava haver-se resolt. Però, maleït sia, ara feia falta un bany d'aigua calenta, una immersió de la qual emergir amb el rostre renovellat i els dits arrugats com els d'un nounat, nets de la pel·lícula de porqueria que semblava haver quedat enganxada a la pell, per més que es rentessin dos cops al dia a l'aigüera rovellada. Però, de diners per a l'aigua calenta, no en tenien i, d'altra banda, la banyera, a casa seva, feia gairebé més fàstic que la residència sencera. Willy amb prou feines havia tingut temps d'adreçar-li una mirada atordida que Gerda ja s'havia llançat a explicar-li la seva proposta:

—Tú t'inventes qualsevol cosa per distreure el conserge i nosaltres pugem. Després serà senzill. Anirem amb compte. Sortirem d'una en una. Tú no has de fer res més. Només recordar-te de la clau del lavabo, t'ho demano, sobretot.

A Willy li havia passat pel cap d'enviar-la als banys municipals, però els únics que queien una mica a la vora, els Bains d'Odessa, tenien una fama pèssima. Havia assumit, doncs, el risc que el conserge o el personal de les habitacions el descobrissin i passés per un d'aquests que s'emporta noies a l'habitació (dues alhora, de fet!), però tot havia anat segons els plans de Gerda. De nit, però, encara tenia el cor accelerat, suava i, per posar punt i final a l'excitació, va acabar recorrent al mètode més humiliant i mecànic. La consciència que s'haguessin despullat, allà a l'altre costat del passadís, a tan pocs passos. Després, el cop de teatre (o cop de gràcia) per al qual no estava preparat: que Gerda tornés no pas per recuperar la bossa de mà sinó per extreure'n un pot de Nivea. Que després d'haver-li dit «si vols, pots girar-te» (ell de seguida s'havia posat de cara a l'armari), s'hagués tret la roba i escampat la crema.